

ВИКОРИСТАННЯ КАТЕГОРІЙ «ПОТЕНЦІАЛ», «КАПІТАЛ» І «РЕСУРС» У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У сучасній економічній науці останнім часом з'явилося багато понять, які відображають соціальну складову в теоретичній концепції суспільної системи: «соціальний ресурс», «соціальний капітал», «соціальний потенціал», «людський ресурс», «трудова потенціал», «інтелектуальний капітал» тощо. Поступове їх вкорінення в понятійному апараті вчених і практиків є свідченням поступового усвідомлення зростання ролі соціальної підсистеми як відносно самостійного чинника. Хоча історія наукового дослідження вищезазначених категорій є досить тривалою, проте універсального підходу до їх визначення не існує, що пояснюється складністю та динамічністю цих понять. Виникає нагальна потреба конкретизувати ці категорії та визначити взаємозв'язок між ними, зокрема, у соціальній сфері суспільного розвитку.

У трактуванні та застосуванні вказаної термінології вітчизняними і зарубіжними вченими існують істотні розбіжності. Так, поняття соціального капіталу й соціального потенціалу набуло великого поширення з часів появи відомої праці Р. Патнема [1]. Більшість дослідників, які вивчали соціальний потенціал і капітал, робили це з точки зору філософії та соціології (наприклад, Ф. Фукуяма [21]). Серед українських та російських дослідників соціальний капітал розглядається в контексті соціальної експертизи [17]; у контексті відтворення робочої сили [19]; також досліджуються проблеми розвитку й оцінки соціального капіталу з точки зору підвищення ефективності державного управління [10]. Багато наукових публікацій присвячено визначенню сутності та відмінності понять «соціальне відтворення», «соціальний розвиток», «соціальний потенціал», «соціальний капі-

тал», «соціальний ресурс» [12]; переходу від категорії «соціальний капітал» до категорії «соціальний потенціал» з точки зору ринкової економіки [23]. Окрема увага приділяється сутності трудового потенціалу як економічної категорії [9] та відокремленню понять «трудова потенціал», «трудова ресурси» та «людський потенціал» [20]; також розглядається трудовий потенціал у політекономічному аспекті [13]. Існують розбіжності також у визначенні складових окремих соціальних категорій. Так, наприклад, одні автори розглядають людський капітал як одну з частин інтелектуального капіталу [4]; інші – як складову інтелектуального ресурсу [18]. Існує бачення людського потенціалу у складі соціального потенціалу [2] та, навпаки, інтерпретація соціального потенціалу як частини трудового потенціалу [16]. Цілком очевидно, що при певній різноманітності підходів виникає необхідність систематизації цих категорій.

Метою статті є проведення теоретико-методологічного аналізу сутності категорій «потенціал», «капітал», «ресурс» у соціальній сфері, уточнення складу об'єктів, що визначаються ними, перспектив застосування у подальших соціально-економічних дослідженнях.

Систематизуючи погляди науковців на особливості даних категорій, можна виділити їх особливості залежно від ступеня глибини дослідження соціальних явищ (див. таблицю).

Терміни «капітал», «ресурс» і «потенціал» мають багато спільного. Усі вони означають «засіб», «можливість», якими можна скористатись. Але є ряд відмінностей. Капітал має приносити прибуток. Наприклад, інтелектуальний капітал визначається як знання, навички й інтелектуальна власність,

Особливості визначення категорій «потенціал», «капітал» та «ресурс»
у соціальної сфери

	<p>Потенціал: 1) сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил і т. ін., що можуть бути використані в якій-небудь галузі, діяльності, сфері; 2) приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов [5]</p>	<p>Капітал: 1) усе те, що використовується для виробництва, але безпосередньо не споживається в ньому (за винятком повільної амортизації). На відміну від інших факторів виробництва, землі і природних ресурсів, капітал складається з раніше виробленого продукту; 2) сукупність коштів (майно, гроші, нерухомість), що приносять прибуток [5]</p>	<p>Ресурс: 1) кількісна міра можливості виконання якої-небудь діяльності; умови, що дозволяють за допомогою певних перетворень отримати бажаний результат; 2) засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності [5]</p>
Соціальний	<p>Соціальний потенціал – сукупність багатьох суспільних можливостей – демографічних, освітніх, професійних, соціально-інфраструктурних та інших, які має країна або регіон на сьогоdnішній та майбутній час [10, 12, 17, 23]</p>	<p>Соціальний капітал – це комплекс суспільних мереж, які підтримуються на основі неформальних цінностей, норм і понять, які поділяють члени соціальних груп і спільнот, що створюють між ними критичну масу довіри і соціальної підтримки, ефект співробітництва і взаємодії [14]</p>	<p>Соціальний ресурс – характеристика деякого запасу нематеріальних рушійних сил розвитку, соціальних зв'язків, що сформувалися в суспільстві, і соціальних інститутів, обслуговуючих функціонування економіки [12]</p>
Людський	<p>Людський потенціал – накопичений запас здоров'я, загальнокультурної і професійної компетентності, творчої, підприємницької і цивільної відповідальності, що реалізується у сфері діяльності і у сфері вжитку на основі ринкових і неринкових механізмів. Людський потенціал – сукупність знань, умінь і мотивацій населення [8, 22]</p>	<p>Людський капітал – це наявний запас здібностей і мотивацій населення, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної та управлінської праці, місце існування і трудової діяльності, які впливають на зростання обсягів національного виробництва і збільшення доходів населення [8]</p>	<p>Людські ресурси – сукупність <u>робітників з кваліфікацією</u> до розробки або підтримки <u>продукту</u> або <u>сервісу</u> [3]. Людські ресурси = кількість людей + людський потенціал (компетенції, досвід, інтелект, здібність до постійного вдосконалення і розвитку) [20]</p>
Трудовий	<p>Трудовий потенціал – це існуючі сьогодні та передбачувані трудові можливості, які визначаються чисельністю, віковою структурою, професійними, кваліфікаційними та іншими характеристиками персоналу підприємства [3, 9, 22]</p>	<p>————</p>	<p>Трудові ресурси – частина населення, яка по фізичному розвитку, придбаній освіті, професійно-кваліфікаційному рівню здатна займатися суспільно корисною діяльністю [9, 22]</p>
Інтелектуальний	<p>Інтелектуальний потенціал – це сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа [8, 18]</p>	<p>Інтелектуальний капітал – знання, навички і виробничий досвід конкретних людей і нематеріальні активи, включаючи патенти, бази даних, програмне забезпечення, товарні знаки і ін., які продуктивно використовуються в цілях максимізації прибутку й інших економічних і технічних результатів [7]. Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені на прибуток та оцінені [8]</p>	<p>Інтелектуальні ресурси – сукупність елементів інтелектуального потенціалу, здатних не лише безпосередньо включатися в процес виробництва, але і справляти на нього потужну опосередковану дію через науку і технічний прогрес [8, 15]</p>

які можуть бути перетворені на прибуток [7, 8]. Ресурс – це теж засіб, можливості, якими можна скористуватися. Наприклад, соціальний ресурс – запас нематеріальних рушійних сил розвитку, соціальних зв'язків, соціальних інститутів, обслуговуючих функціонування економіки [12]. Але ресурс може бути використаним, а може залишитись у запасі. Потенціал – це теж сукупність засобів та можливостей, але не тільки наявних, а ще і прихованих. Так, трудовий потенціал – це наявні сьогодні та передбачувані трудові можливості [3, 9]. Отже:

1) капітал – це та частина ресурсу або потенціалу, яка використовується, відтворюється та приносить прибуток;

2) ресурс – більш широке поняття; він може використовуватися або не використовуватися; може відтворюватися чи не відтворюватися; може приносити або не приносити прибутку;

3) потенціал – найбільш широке поняття; окрім ресурсу до нього включаються ще і приховані можливості.

Схематично взаємозв'язок між даними категоріями зображено на рис. 1.

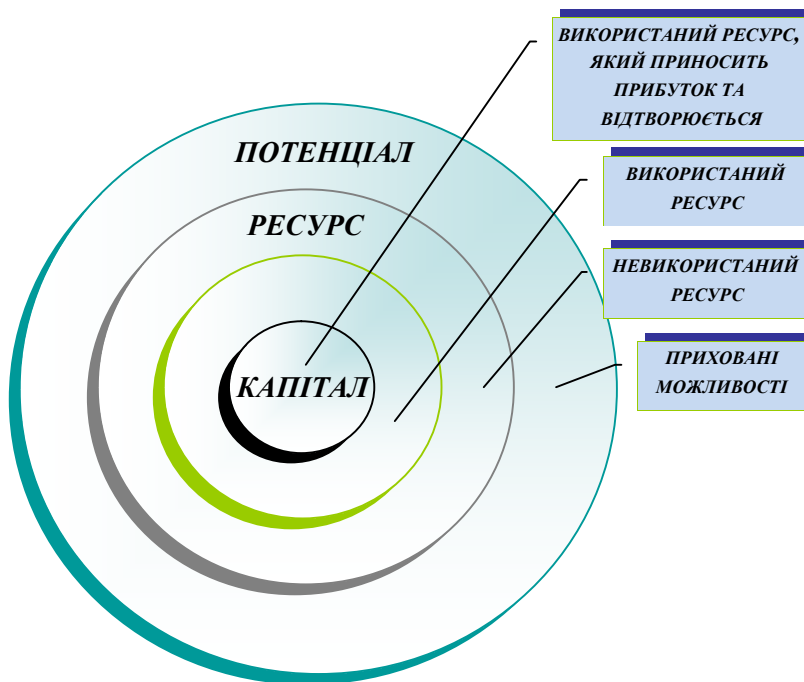

Рис. 1. Умовне співвідношення понять «потенціал», «ресурс» та «капітал»

Категорія «потенціал» має найбільш широкий зміст, тому буде логічним у соціально-економічних дослідженнях використовувати саме це поняття.

У наукових публікаціях зустрічаються терміни «соціальний потенціал», «людський потенціал», «трудова потенціал» та «інтелектуальний потенціал». Усі вищезазначені терміни у своїх визначеннях мають спільні частини, у чомусь перетинаються. Так, до складу людського потенціалу входять: сукупність знань, умінь і мотивацій населення, накопичений запас здоров'я, загальнокультурна і професійна компетентність, творча, підприємницька і цивільна відповідальність [8,

22]. Трудова потенціал включає в себе: чисельність, вікову структуру населення, його професійні, кваліфікаційні характеристики [3, 9, 22]. Частинами інтелектуального потенціалу є: знання, уміння і творчі обдарування індивідів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень [8, 18]. Соціальний потенціал – найбільш широке з цих понять: сукупність багатьох суспільних можливостей – демографічних, освітніх, професійних, соціально-інфраструктурних та інших [10, 12, 17, 23].

Спільною частиною всіх потенціалів є знання, рівень освіти населення, його професійна компетентність. На схемі (рис. 2) відображено вищезазначені категорії.

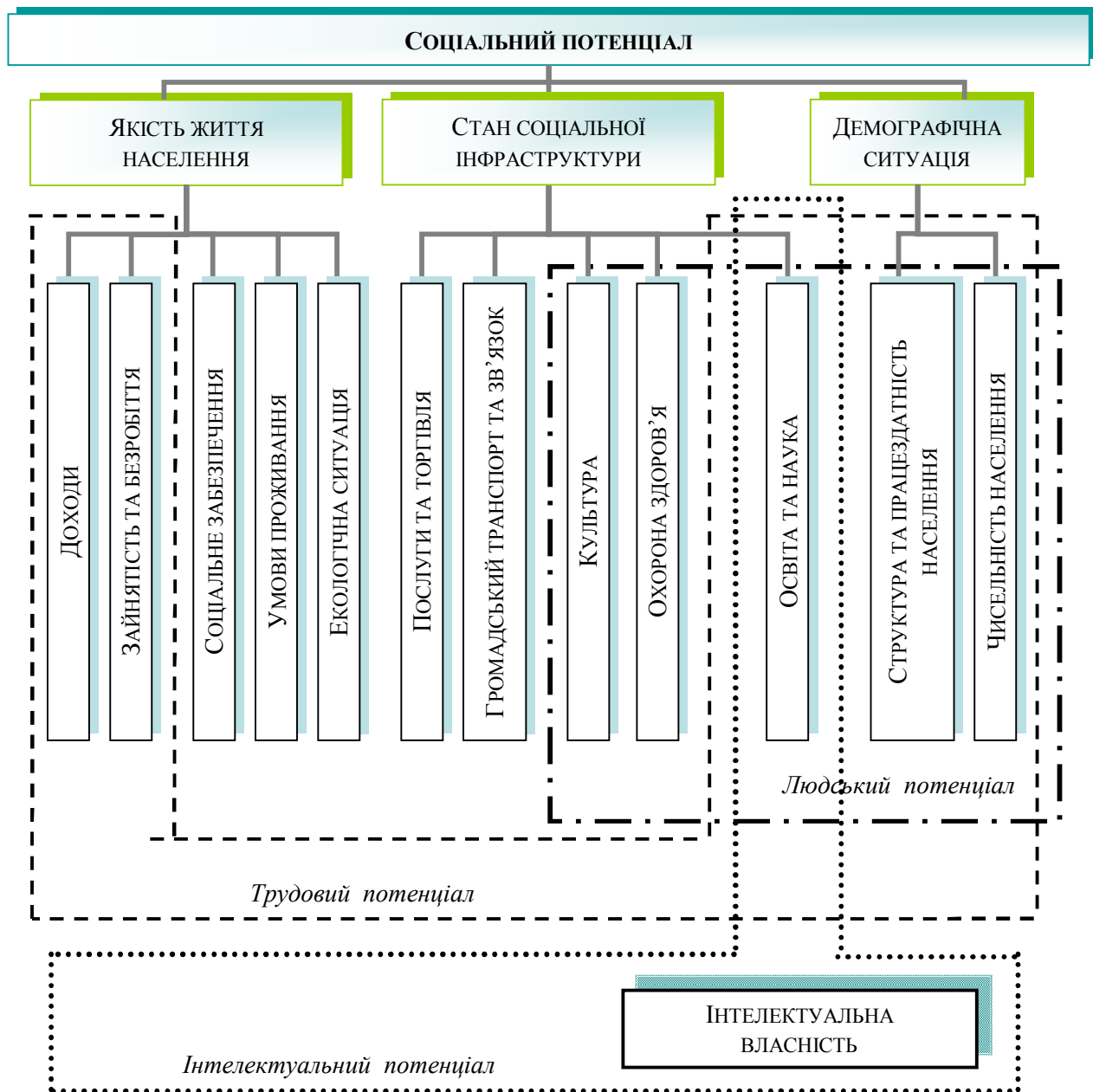

Рис. 2. Умовне співвідношення понять «соціальний потенціал», «людський потенціал», «трудовий потенціал» та «інтелектуальний потенціал»

Таким чином, саме соціальний потенціал як найбільш повне й широке поняття може використовуватися для оцінки та прогнозування соціально-економічного розвитку суспільства.

Література

- Putnam R. Nith Robert Leonardi and Raffaella Y.Nanetti Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. – Princeton NY: Princeton University Press, 1993
- Белорусова М.А. Оценка использования социального потенциала региона / М.А. Белорусова // Економіка і організація управління. – 2010. – № 1 (7). – С. 163-168.
- Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2000. – 895 с.
- Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О.Б. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16-27.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василега-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

6. Дем'янчук О.І Соціальний капітал як елемент сталого економічного розвитку суспільства / О.І. Дем'янчук // Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки. Економічні науки. – №12. – Луцьк: РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2007. – С. 25-28.

7. Дегтяр А.О. Методологічні підходи до формування інтелектуального капіталу для інноваційної промислової економіки / А.О. Дегтяр // Державне будівництво. – 2010. – № 1. – С. 1-11.

8. Зинов В. Интеллектуальный капитал как базовая характеристика стоимости бизнеса / В. Зинов, К. Сафарян // Интеллектуальная собственность. – 2001. – № 5-6. – С. 23-25.

9. Кравець І.М. Соціально-економічна сутність трудового потенціалу як економічної категорії / І.М. Кравець // Вісник національного університету водного господарства і природокористування: зб. наук. праць. – Рівне, 2006. – Ч.1, вип. 4 (36). – С. 282-286.

10. Лесечко М. Соціальний капітал: проблеми розвитку і оцінки / М. Лесечко, А. Чемерис // Вісник державної служби України. – 2000. – № 5. – С. 88-94.

11. Любченко О.М. Соціально-економічний потенціал регіону: поняття, структура, генезис / О. М. Любченко // Формування ринкової економіки: наук. зб. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана"; відп. ред. О.О. Беляєв. – К., 2010. – Вип. 23. – С. 202-209.

12. Маслова И.С. Социальный потенциал развития экономики / И.С. Маслова // Вестник Ин-та экономики РАН. – 2008. – № 2. – С. 37-53.

13. Матковський Р.Б. Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання: автореф. дис. ... канд. екон. наук / Р.Б. Матковський; КНЕУ. – К., 2003. – 20 с.

14. Небава М.І. Соціальний капітал як фактор економічної результативності соціальної політики [Електронний ресурс] /

М.І. Небава // Проблеми системного підходу в економіці – електронне наукове фахове видання Національного авіаційного університету. – К., 2009. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009-1/Nebava_M_408.htm.

15. Норіцина Н.І. Інтелектуальні ресурси підприємства: охороноздатність та оцінювання / Н.І. Норіцина // Вісник МНТУ. – Сер. Економіка. – 2011. – № 2 (5). – С. 93-102.

16. Полякова Е.І. Управління посиленням економічної безпеки підприємства за функціональною складовою – соціальний потенціал / Е.І. Полякова // Наукові праці ДонНТУ. – Сер.: Економічна. – Вип. 33-1. – 2008. – С. 192-197.

17. Привалов Ю. Соціальна експертиза: підходи і методи / Ю. Привалов, О. Рогожин, Ю. Саєнко // Вісник державної служби України. – 1998. – № 2. – С. 68-76.

18. Река Г.В. Інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал: критерії розмежування / Г.В. Река // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.1 – С. 228-232.

19. Терон І.В. Методична схема регіонального аналізу розвитку соціального капіталу / І.В. Терон // Стратегія розвитку України. – Сер.: Економіка, соціологія, право. – 2011. – № 2. – С. 357-363.

20. Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / О.С. Федонін, І.М. Рєпіна, О.І. Олексюк. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 197-221.

21. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. / Ф. Фукуяма. – М.: АСТ: Ермак, 2004. – 730 с.

22. Шинкаренко В. Економіка праці: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. спеціалізації "Менеджмент підприємств і організацій автомобільного транспорту" / В. Шинкаренко; Харківський держ. автомобільно-дорожній технічний ун-т. – Х.: ХДАДТУ, 2000. – 303 с.

23. Штырбул С.А. Социальный капитал и социальный потенциал: субъекты и функции: автореф. дис. ... канд. екон. наук / С.А. Штырбул; МГУ. – М., 2010. – 27 с.

Надійшла до редакції 15.11.2012 р.